

חלופי מצוות ועברות [לשון הרע]

כתב ר' שמואל פלקנפלד, אב"ד פוזנא, בספרו **בית שמואל אחרון** על התורה (נאווי דוואהר **תקסו**) ר"פ וישלח:

דהבאתי בדרוש פרשת מצורע, בשם **ספר חסידים** ובשם **חובות הלבבות**, דמי שמדבר לשון הרע על חבירו, לוקח מי שמדברין עליו מן המדבר כל המצוות אשר עשה המדבר.

וכן בפרשת ויחי (ד"ה באופן אחר):

דהנה איתא בגמרא [יומא כג ע"א] כל המעביר על מידותיו, מעבירין ממנו כל פשעיו. והטעם, כמ"ש **חובות הלבבות** ו**ספר חסידים**: אם אדם דיבר לשון הרע על חבירו, נוטל עבירות של חבירו, וחבירו נוטל ממנו המצוות.

וכן בפרשת מצורע:

והנה איתא ב**ספר חסידים** וב**חובות הלבבות**: מי שמדבר על חבירו לשון הרע, נוטל הוא עבירות של חבירו, וחבירו נוטל ממנו המצוות. ע"ש.

[בר"פ חיי שרה כותב המחבר: דהנה הבאתי בדרושי פרשת מצורע דברי **חזו"ל**, דמי שמדבר לה"ר על חבירו, חבירו נוטל המצות שלו. – לא זכר את **ספר חסידים** וישכחהו!]

וכן בפרשת חקת (ד"ה ואמרתי לפרש):

איתא בספר **חובות הלבבות** וב**ספר חסידים**: אם אדם מדבר לה"ר על חבירו, נוטל העבירות של חבירו (על המדבר), וחבירו נוטל ממנו המצוות.

הנה ארבע פעמים חוזר המחבר על כך, שענין **חלופי מצוות ועברות** איתא ב**ספר חסידים**! ואנחנו לא מצאנו זכר לכך בשתי המהדורות של ס"ח. ורק בחזו"ל, שער (ו) הכניעה, פרק ז, מצאנו ענין זה וז"ל:

הרף, אחי, וחמול על זכויותיך, שלא תאבדנה ממך ולא תרגיש. כי כבר נאמר על אחד מן החסידים, שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר, שלח למדבר בו

כלי מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו: הגיעני, ששלחת לי מנחה מזכויותיך, וגמלתיך בזה.

ואמר אחד מן החסידים: הרבה בני אדם יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם, ימצאו בספר זכיותם זכיות, שלא עשו אותם, ויאמרו: לא עשינו אותם. ויאמר להם: עשה אותם אשר דבר בכם וסיפר בגנותכם. וכן כשיחסר מספר זכיות המספרים בגנותם, יבקשו אותם בעת ההיא, ויאמר להם: אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלוגי. וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים: לא עשינו, יאמר להם: נוספו עליכם בעבור פלוני ופלוגי שדברתם במ.

אמנם בעל **בש"א** אינו יחיד בדבר, ומצאנו לו חברים, כמה וכמה מחברים, המביאים ענין זה בשם ספר חסידים. ציין להם ר' דוד יואל ויס, במהדורה החדשה של **בש"א** (ירושלים **תשנ"ד**, דף לג, הערה ב). וכיד בקיאותו הטובה עליו הוסיף לציין לספרים שונים המביאים את ענין חלופי מצוות ועברות בין המדבר לה"ר לבין המדובר, אם בשם **חובות הלבבות** ואם בסתם.

אף הוא תנא ושייר, והניח לנו מקום להתגדר בו.

דברי **חזו"ל** הובאו גם במדרש דוד לר"ד הנגיד [ראה להלן].

ועל שני המקומות בספרי חיד"א אשר ציין (**מדבר קדמות ויוסף תהלות** סט) יש להוסיף עוד חמשה (לפחות): **חומת אנך** לתהלים לא; קכ; **יוסף תהלות** מט; קכג; **דבש לפי** ז ט [ראה להלן].

אף הגאון ר' מאיר אייזנשטט האריך בדרוש בענין זה, בספרו **כתנות אור** עה"ת (נדפס בשנת **תקכו** בפירודא, ע"י נכדו שצירף לו את חידושיו הוא בשם **אור חדש** וקרא לספר בשם **מאורי אש**), בפרשת חיי שרה ובפרשת מצורע. בשני המקומות הביא ר' מאיר את דברי **חובות הלבבות** בשם **של"ה** בשם **ספר חסידים**!

וז"ל בפרשת חיי שרה (דף יא, סוף ע"א):

וצריך אני למודעי, מה שמצאתי בספר **רבינו ישעיה**, בפסוק **ישיחו בי יושבי שער**. וכתוב שם, דאיתא בספר **חסידים** פעם אחת מת צדיק והראו לו מצות שלא עשה מעולם, ואמרו לו: אף על פי שלא עשית מצות אלו, אותן בני אדם שדברו עליך לשון הרע עשו מצות אלו, ונטלו מהם וניתנו לך. וכתב שם, שזה היה מתאונן דוד **ישיחו בי יושבי שער** [תהלים סט יג], בני אדם

ריקים מן המצות. אלו היו מלאים מצות, היו לו הרבה מצות ליטול מהם. ודפח"ח.

ואפשר, שזה פירוש הפסוק **יכין רשע וצדיק ילבש** [איוב כז יז]. עי' שם. וראה פסחים מט, סוף ע"ב]. שנודע, שע"י המצות נעשו מלבושים לאדם לנשמתו, אבל הרשע, אף על פי שעושה מצות, נוטלים ממנו, וחסרים מלבושיו, אלא נותנים לצדיק. וזה **צדיק ילבש** (ו)ש במלבושים היקרים.

והנה לפי הנמצא **בספר חסידים**, שע"י לשון הרע נוטלים מזה ונותנים לאיש אחר צדיק ממנו, שדיבר עליו לה"ר, א"כ יקשה לאדם אחר מותו שידע בוודאי שעשה כמה מצות, והם חסרים ממנו. וע"כ אומרים לו ג"כ בשביל שדברת לה"ר נטלו ממך ונתנו לאותן בני אדם שדברת עליהם לשון הרע.

וכבר כתבנו בשם הזוהר [עי' **זוהר ויחי**, דף רכד ע"א], שע"י המצות הימים שלימים ונעשים מהם לבושים לנשמתו. ואך אם אינו משמר לשונו מלשון הרע יהיה לריק יגיעו, ולא יראה הימים החסרים ממלבושו.

וזה מבואר בפסוק שדוד המלך אמר [בספר תהלים, מזמור לד, פסוקים יב – יד] **לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם. מי האיש החפץ חיים אוהב ימים שלו לראות טוב**, שיראה המצות והימים שלו אשר יעשה בהם, לא יהיו חסרים לפני מלכא קדישא, **נצור לשונך מרע** כו', ואז תראה כל הימים בשלימות, עם הטוב שעשית; מה שאין כן אם לא תשמור לשונך, אע"פ שתעשה טוב, חבילות של מצות, לא תראם, שינטלו ממך וי[נ]תנו לאותן [שדברו] [שדברת] עליהם לשון הרע. וק"ל.

ובפרשת מצורע (דף נב ע"ג):

מדרש רבה בסדר זה [ויק"ר טז ב]. מעשה ברוכל אחד שהיה מחזיר בעירות של ציפורי, והוי מכריז: מאן בעי למזבן סמא דחיי. אודיק רבי ינאי מכוותיה ואמר: סק לגבאי. אמר לו: לא את צריכא לי ולא דכוותך. אטרח עליה וסליק. הוציא לו ספר תהלים מכורך ואמר לו פסוק זה: **מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. נצור לשונך מרע** [וגו'] **סור מרע ועשה טוב**. א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע פשוטו, עד שבא רוכל זה והודיעני. ואף שלמה מכריז ואומר **שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו** [משלי כא כג]. לפיכך משה מזהיר את ישראל **זאת תהיה תורת המצורע**. עד כאן המדרש.

ויש לדקדק במה שאמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע פשוטו. וכי גברא רבה כר' ינאי לא הבין פשוטו של מקרא זה, עד שהוצרך

הרוכל להודיע. ולישב זה צריך אני להקדים מה דאיתא **בספר חסידים**. פעם אחת מת חסיד אחד והרא(ה)ו לו מעשים טובים ומצות, מה שלא עשה מימיו. ושאל על זה: הלא לא עשיתי דבר זה מעולם. והשיבו לו, שאותן בני אדם שדיברו לשון הרע עליך עשו המצות האלה, ונוטל שכר מצות מהם ונתנו לך.

וכתב רבינו ישעיה בספרו, שעל זה רמז דוד המלך ע"ה **ישחו בי יושבי שער ונגינות** (יושבי) [שותי] **שכר**. ר"ל, שאם בני אדם הגונים ובעלי מצות היו משיחים, לא הרע לי כל כך, כי ידעתי שכל המצות שעשו יתנו לי שכר לעולם הבא, אבל **ישחו בי יושבי שער**, שהם אנשים פחותים וריקים מן המצות, ואין לי מה ליטול מהם, וזה הרע לי. ודפח"ח.

וע"פ דברים אלו אמרתי, דלפי זה, כמה שהיה קשה לאותו חסיד, אמאי מראים לי מצות שמעולם לא עשיתי, כמו כן יקשה לאותן בני אדם שעשו המצות ואינם רואים שכר המצוה, יקשה להם, וכי משאת פנים יש בדבר, הלא עשיתי המצוה זו, ולמה לא ניתן לי שכרה. וצריך ג"כ לומר לו, בשביל לשון הרע שדיבר על חבירו נוטל ממנו שכרו ונתנו לחבירו.

ואיתא **בזוהר**, פרשת **שמיני**, דף מא ע"א: רב אבא פתח ואמר **מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע כו' סור מרע כו'** וכתב **שומר פיו ולשונו. מי האיש החפץ חיים**, מאן חיים אליו, אלא חיים דאקרון עלמא דאתי, וחיים תמן שריין כו'. וגם איתא בזוהר, שכל ימי אדם נכנסין לפני הקב"ה, וכל יום ויום עומד לפניו. אם תיקנון(ו) אותו יום בתורה ובמצות ובמעשים טובים, טב; ואם לא תיקן, אותו יום קובל עליו, וצריך ליתן דין וחשבון על זה.

ולפי זה, אם אין אדם משמר פיו ולשונו, אף שעשה מצות ומעשים טובים, מכל מקום אינו רואה אותו שכר המצוה לעולם הבא, שנוטלים ממנו ונותנים לאותו אדם שדיברו עליהם לה"ר. ולפי זה יהיה פירוש הפסוק כך. **מי האיש החפץ חיים**, ר"ל, חיים של עולם הבא, **ואוהב ימים** שלו להכניסם שלימים, **לראות טוב**, ר"ל, שיראה אותו הטוב שהוא עושה. לכך אמר עצה טובה **נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב**, ואז החיים והימים שמורים לך לנצח לעולם הבא, מה שאין כן אם אינו משמר פיו ולשונו כל מעשיו הטובים שעושה, לריק יגיע[ו], כי נוטלים ממנו ונותנים לאחר. ולכך לא הזהיר על מעשה הטוב עד שהזהיר תחילה על שמירת לשון הרע, ואח"כ אמר **סור מרע ועשה טוב**, שיהיה לו לעולם הבא שכולה טוב שמורה לנצח.

ודבר זה פירש אותו רוכל שהיה מחזיר בעירות, והיה מוכיחן מאן בעי למזבן סמא דחיי. ר"ל, שיהיה סם חיים לעולם הנצחיים, שיהיו זכיותם

עומדים לעד בעולם החיים. לפי שעל ידי לשון הרע אדם מאבד עולמו. ואודיק ל' [ה] ר' ינאי, כי סברו העולם שמכריז סם חיים לחיי הגוף. ואמר לו הרוכל: לא את צריכא לי ולא לדכוותך, שעמלים בתורה. ואמרינן (בעירובין) [בערכין טו ע"ב] מאי תקנתם של מספרי לשון הרע. אם ת"ח הוא, יעסוק בתורה. ולפי דברי ר' (אבא) [חמא] בר חנינא, תקנה שלא יבוא לידי לשון הרע, אם ת"ח הוא, יעסוק בתורה. א"כ אין צריך לחוש שיטלו ממש זכויותיו ויתנו לאחר. ולכך הוציא לו ספר תהלים והראה לו הפסוק **מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב**, ר"ל, שחפץ חיים נצחיים ואוהב ימים שלו לראות אותו טוב בעולם שכולה חיים וטוב. ואמר דרך עצה טובה **נצור לשונך מרע** ואח"כ **סור מרע ועשה טוב**, ואז תראה אותן חיים ואותן ימים בעולם הבא, אבל אם לא תשמור פִּיך מלדבר לשון הרע, אין אתה רואה אותן הימים והחיים, שיתנו לאחרים. ולכך אמר לא את צריך ולא לדכוותך, שמי שעוסק בתורה אינו בא לידי לשון הרע.

וזה שאמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע פשוטו של מקרא. משום דקשיא ליה, למה תלה עשיות מעשים טובים בשמירת הלשון. אבל אותו רוכל הכריז מאן בעי למזבן סמא דחיי נצחיים, שיהיו לו בעולם החיים בעולם הבא, ולא יאבד חלקו. והראה לו פסוק זה בתלים **מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב**, ר"ל, שיראה לפניו תמיד, ולא יאבד הטוב ממנו. ואמר **נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב** ואז יהיו שמורים לך לנצח, ולא תאבוד חלקך ע"י שתשמור לשונך מדבר לשון הרע, ואז לא תאבוד חלקך בחיים נצחיים, לעולם שכולו ארוך. והבין זה רבי ינאי, ע"י הרוכל שהיה מוכיח לבני דורו.

ואולם בשל"ה, **שער האותיות**, אות ר (ווארשא **תרכג**, דף עז, סוף ע"ב) הובא הספור מתוך **חובות הלבבות!** אבל אין שם הפירוש לפסוק **ישיחו בי יושבי שער**. ונמצא פירוש זה בספר **ארץ החיים**, בשם **אלשיך**: שאילו היו אנשים חשובים, היה לי ריוח מלשון הרע שלהם, שהייתי לוקח זכויותיהם; אך הם ריקים בלתי זכויות.

בעל **ארץ החיים** חוזר על כך עוד שתי פעמים:

במזמור כח, פסוק ד: **תן להם כפעלם**. וא"ת אדרבה טוב לך שידברו עליך לשון הרע, ובזה תקח זכויות. כמ"ש הר"מ אלשיך ז"ל על פסוק **ישיחו בי יושבי שער**, כי דוד אמר: אלו היו מדברים ממני אנשים שיש להם קצת מצות, א"כ היה לי ריוח, שהייתי לוקח זכויותם, אך **ישיחו בי יושבי שער**, ריקים ופוחזים, שאין להם זכויות. ונ"ל זהו שאמר דוד ע"ה: רבש"ע, איני

רוצה לא זכותם ולא עונשם, רק **תן להם כפעלם הטוב**, וגם **כרוע מעלליהם השב גמולם הרע להם**. והטעם, **כי לא יבינו אל פעולות ה'** [פסוק ה], שהוא מדת הרחמים המשלם שכר ועונש, כי אף שחטאו אין מחליפין זכות בחובה, אלא נותנין לו שכר המצות ועונש העבירות. והנה (בפ') [בסוף מזמור סב] אומר **ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו**. ומקשה בגמ' [ראש השנה יז רע"ב. ע"ש] ומה זה חסד. ומתרץ: בתחלה **כמעשהו** כו'. ונ"ל, כי אמר הקב"ה **מי הקדימני ואשלם** [איוב מא ג]. נמצא כבר נשלם שכר המצוה קודם שעושה, ואפ"ה הקב"ה משלם שכר, בעקב זה החסד. והנה בלשון הרע אמרו, שהקב"ה לוקח זכיותיו ונותן לזה שדיבר ממנו, וא"כ אותו האיש אינו מרגיש בחסדי ה'. על זה אמר **תן להם כפעלם**, והטעם, **כי לא יבינו אל פעולות ה'**, מדת הרחמים.

ובמזמור נב, פסוק ח: **ויראו צדיקים וייראו**, וישמרו עצמם אפילו מאבק לשון הרע, **ועליו ישחקו**, כי בלשון הרע מאבד זכיותיו ונתנים למי שמדבר ממנו. ועל זה התרעם דוד באומרו **ישיחו בי יושבי שער**, שלא יש להם זכיות.

ועדיין לא מצאנו את הפירוש ב**אלשיך**. אך מצאנוהו בשם ר' **יוסף הולס**.

וכן כותב בעל **אהבת דודים** על שיר השירים, בספרו **אמתחת בנימין** על קהלת (שחיבר [...]) ר' **בנימין זלה"ה**, מגיד מישרים דק"ק זלאזיץ [...] נדפס במינקוויץ [...] לפרט [=תקנו]) ח ט (בדפוס ברוקלין **תשנה**, דף שב):

או יאמר **עת אשר שלט האדם באדם לרע לו**, על פי ששמעתי אומרים בשם הרב החסיד המובהק ר' **יוסף הוליס**, אב"ד דק"ק **טיסמניץ**, על פסוק **ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר**. דנודע, כשראובן מבזה לשמעון, או מדבר עליו רעה, נותן לו כל זכיותיו ולוקח ממנו העונות. וזה אמר דוד **ישיחו בי יושבי שער ושותי שכר**, שאין לו ליקח מהם שום מצות, שהם רשעים גמורים. ואם היה מדבר בי איזה צדיק, החרשתי, שהיה לי רווח כל זכיותם, מה שאין כן מהם אין ליקח שום זכות. עד כאן שמעתי.

והנה על זה היה קשה, הא מכל מקום יש לו רווח, שלוקחים ממנו העבירות. ואפשר אמר דלא היה לו רווח כלל, משום **דיושבי שער** היו לוקחים ממנו עונות, ואם כן **שותי שכר** בחינם מבזים אותי, שאין לו מה לקבל מהם, גם הם לא יקבלו ממנו עבירות, הואיל שכבר קיבלו ממנו **היושבי שער**. וק"ל.

ולפי"ז מצינו שהאדם שמבזים אותו אינו מרוויח שום מצוה, רק הרווח הוא שלוקח ממנו הרע. וז"א **עת אשר שלט האדם רשע באדם**, אינו מרוויח בזה

רק **לרע לו**, והלמ"ד הוא לשון בעבור, בשביל שלוקח הרע לעצמו ואינו מרוויח שום זכות.

וכתב ר' ישכר בר בליך, בספרו **בינת יששכר**, פראג **תקמה**, סוף דרך בינה (דף כב ע"ב):

דאיתא בח"ה [=בחובות הלבבות]: ביום הדין מראים לאדם כמה מצות, מה שלא קיים, דניטלו מחבירו וניתנו לו, על שדיבר עליו סרה ולשון הרע. עד כאן לעניינינו.

[כ"כ גם בהוצאה השניה, מיכאלאווע **תרפת**, דף כא ע"ג. אבל בהוצאה השלישית, ירושלם **תשמח**, סוף עמ' קיב, נדפס: דאיתא בחידושי אגדות! החליפו ח"ה בח"א ופענחו: חדושי אגדות]

דברי חוה"ל הובאו בספר **ראשית חכמה**, שער הענוה, פרק ה (ירושלים **תדשם**, עמ' תרעא) בתוספת הערה:

ועל בחינת תוספת זכות, שאמר, נראה לי, שאמר דוד, אשר חרפו שמעי בן גרא: **הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה'.** **אולי יראה ה' בעניי והשיב ה' לי טובה תחת קללתו היום הזה** [שמואל ב טז יא-יב]. **וטובה** פירוש טובותיו של שמעי, ששיב לו לדוד, תחת קללתו שקלל.

ומן הענין לציין, שהגחיד"א [במקום אחר] מפרש דברי דוד בדרך הפוכה: **תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך. ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו. ואני עני וכואב ישועתך א'להים תשגבני** (תהלים סט כח – ל).

אפשר במשז"ל, שהמדבר לה"ר, עושה חליפין, לוקח עונות אותו שדיבר עליו לה"ר, ונותנים לו זכיותיו. וז"ש **תנה עון** האיש, שדיברו לה"ר עליו, **על עונם**. וזכיות שעשו המדברים לה"ר, לא יזכו בהם, **ואל יבאו בצדקתך**, שאתה נותן שכר המצות. ולא עלי אני אומר, כי אני איני רוצה במצות שלהם. וז"ש **ואני עני**, גם העונות שלי איני רוצה ליפטר מן העונש, שיענשו הם בעדי, אלא אני אסבול יסורין על עונותי. וז"ש **וכואב**. ואלק לבד אבטח, **ישועתך א'להים תשגבני**. אך מה שאני אומר, הוא על אחרים.

ומה שאמר **ימחו מספר חיים**, אפשר, דבספר צדיקים יכתבו, שהצדיק עשה מצוה פלונית; ומצוה פלונית, שעשה הרשע פלוני, זכה בה הצדיק, שדיבר עליו לה"ר. ונמצא, דיש מציאות להזכיר לרשע בספר צדיקים באופן זה. ועל זה אמר **ימחו מספר חיים**, שלא יזכר הרשע כלל (**יוסף תהלות**).

וזה לשון ר' דוד הנגיד (בן בנו של הרמב"ם) בספרו **מדרש דוד** לאבות א יז (ירושלים **תשד**, עמ' יז-יח):

ועוד ספרו, עליהם השלום, שהיה גביר אחד, שדיבר על חכם אחד דברים רעים, והחכם לא רצה להשיב לו. וכשבא החכם לביתו, שלח לאותו גביר מנחה חשובה. וידע בן החכם הנ"ל מה שעשה הגביר. ואמר הבן לאביו: תימה עליך אבי! האם לא יספיק מה שהגביר דיבר עליך דברים לא טובים, אלא אתה שולח לו מנחה.

ופגש הגביר בחכם בדרך, ואמר לו: על מה זה הטורח? ואמר לו החכם: ראויה לך המנחה, לפי שאתה הקלת מעלי העוונות שהיו עלי; ואיך לא אתן לך מתנה. וכששמע הגביר זאת, נתבייש מהחכם.

ראה אתה בן אדם מעלת מי שישמע חרפתו וישתוק, אפילו העוונות שיש עליו – יקחם ממנו המחרפו.

גם בספר **ארחות צדיקים** (שער [ב] הענוה, עמ' כט) הובאו דברי **חובות הלבבות** (מבלי להזכיר את המקור, כדרכו):

כבר היה אחד מן החכמים שסיפרו עליו רע, וכשנודע הדבר לחסיד, שלח לאותו שסיפר עליו דורון, וכתב לו: אתה שלחת לי דורון מזכויותיך, ואני גמלתיו לך בדורון זה ששלחתי לך.

כי ליום הדין מראים מצוות להרבה בני אדם שלא עשו אותן המצוות, ויאמרו: הלא לא עשינו זה. וישיבו להם: אותם שסיפרו עליכם רע, הם עשו אלו המצוות, ונוטלים אותן מהם ונותנים לכם. וכן לרשעים מראים עבירות שלא עשו, וכשיאמרו: הלא לא עשינו. ישיבו להם: אלו העבירות עשו אותם שסיפרתם עליהם לשון הרע, וניטלו מהם ונתוספו עליכם.

כמו כן מצינו בספר **מגיד מישרים**, ויקהל (ירושלים **תשכ**, דף עו ע"ב), שאמר המגיד למרן:

וגם בענין הקמות אשר קמו נגדך, אין להרהר. כי הם לא יזיקוך, אלא יועילו. כי **מי שאומר לשון הרע על חבירו, מנכין לו מזכויותיו ונותנים וכו'** – **הוא אמת ויציב**. ואלו הווי ידעי בני נשא דא, הווי חדאין, כד שמעין דאמרי ביש מנהון, כאלו יהבי לון מתנת כסף או זהב.

ובספר **צפנת פענח**, לר' יוסף מטראני [מהרימ"ט], ויניציאה, שנת **הזאת** לפ"ק, תזריע, דרוש שני, דף קיח, סוף ע"ד – קיט, ראש ע"א:

תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאווה ובח. מה רב טובך אשר צפנת ליראך וגו' [תהלים לא יט – כ].

היה מפרש הרב אבא [ר' משה מטראני (מבי"ט)] זלה"ה. שהמדבר לשון הרע גורם שתאבדנה כל זכויותיו. וכבר היה מעשה בחסיד אחד, הביאו בעל ספר **חוב[ו]ת הלבבות**, פגע בו עשיר מתגאה, ועשה עמו נבלה, לבזותו ולעולבו. שמע החסיד חרפתו, ושתק. הלך לביתו, ושגר לו דורון, כלכלה של פירות; שלח לו: הגיעני מנחה מזכויותיך, וגמלתיך בזה.

וכן כתב שם: יש צדיקים, ימצאו בפנקס שלהם מעשים טובים אשר לא עשו; אומרים לו: אלה הם מאותם אשר דברו לשון הרע עליך. ויש רשעים, ימצאו בפנקס שלהם (אשמות) [אשמות] אשר לא באו לכלל כך; ואומרים לו: אלו הורמו מפנקס הזכאי[ם] אשר דברת עליהם רעה, והושמו בפנקסך.

ועל זה אמר כאן, כשהרשעים יתרעמו: על מעשינו הראשונים אנו בושים, ואתם באים להוסיף עליהם מה שלא עשינו – אומרים להם: **תאלמנה שפתותיכם, יתפרכו, ישתתקו, יתחרשו** [ירושלמי חגיגה ב א: רב אמר **תאלמנה שפתי שקר** [תבת **תאלמנה** יש לה שלשה תרגומים: **יתחרשו, יתפרכו, ישתתקו** – – – השוה גם ב"ר א ה.], **הדוברות על צדיק**; כלום לא דברתם על הצדיק **עתק**, הוסרו ממנו והושמו עליכם. ולא עוד אלא **מה רב טובך אשר צפנת ליר(י)אך**; מלבד שכר מעשיהם, כי רב הוא, (תועלת) [תועלה] להם תוספת כנגד המשחיתים ומחללים כבודם, ויאבדו זכויותיהם. בענין, שתיקון הלשון, **כפתוריה ופרחיה ממנה**.

וכן דרש ר' חיים אלפאנדארי (זה ספר דרושים על סדר הפרשיות [...] שמו [...] **אש דת** למען ספר שמי [...] חיים בן יצחק אלפאנדארי, קושטנדינא **תעה**, סוף דרוש לפרשת מצורע [בדפוס ירושלים **תשמה**, דף קנד]):

המלבין פני חברו ברבים אינו מפורש עונשו, כדי שלא יתכפר לו בעולם הזה ולא יהיה לו חלק ונחלה לעולם הבא. וטעם הדבר כתוב **בספר החסידים**, שמי שמבזה למי שגדול ממנו, או המלבין פני חברו ברבים, אם היו לו קצת זכויות נסתלקו ממנו, ונוטלן מי שנתבזה או שהלבין פניו. וכל העבירות חטאים ועונות שהיו לו למי שנתבזה, נתכפרו לו באותה שעה, דצערא דגופא לא מחיל, דאזיל סומקא. והביא מעשה לזה. יעוין שם.

ובזה פירש הרב מהר"י מטראני ז"ל, בשם אביו ז"ל, כונת הכתוב **תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאווה ובח** [תהלים לא יט], וסמך ליה **מה רב טובך אשר צפנת ליראך** כו' [פסוק כ], דהיינו, כדי שיהיו לו לצדיק זכויות הרבה כו' [ראה לעיל]. ויש סמך לזה בספר הזוהר, בפסוק **אשרי נשוי**

פשע כסוי חטאה [תהלים לב א]. י"ש [יעוין שם, בפרשת נח, דף עא, סוף ע"א]. אם כן, יפה אמר דוד להם, שהמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעה"ב, שהרי לא נשארו לו זכויות, כדי שיזכה בהם, כדאמרן, שנוטלן מי שנתבזה. ועון אשת איש היה מתכפר לו, בשביל שהיו מלבינים פניו, ונוטל חלקו וחלקם לעולם הבא. וכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כדכתיב **לעולם ירשו ארץ**. אכ"ר.

ונחתום בכמה הבאות נוספות מספרי חיד"א:

... מאבד מה שנותנין לו [...] ואיזה מצוה שעשה, שנותנין אותה למי שדיבר עליו לשון הרע (**יוסף תהלות** מט).

ואמרו, דהמחרף ומדבר רע על חברו, הנעלב לוקח זכויות ומחליף בעוונותיו (**יוסף תהלות** קכג).

ואפשר לומר, **כמו שאמרו ז"ל**, דהמדבר לשון הרע על חברו, עושה חליפין: נותן זכויותיו לאותו שדיבר עליו לשון הרע, ולוקח עוונותיו (**חומת אנך** לתהלים לא).

פירש בספר **ארץ החיים**, דמדבר לשון הרע מאבד זכויותיו. וזהו שאמר **מה יתן לך מהזכויות שעשית**. ולפי דרכו אפשר לומר **ומה יוסיף לך [לשון רמיה – פסוק ג]**, דהחטאות שעשה אותו שדיברת עליו לשון הרע, נתוספו על חטאותיו. **כמו שאמרו רז"ל**, שעושה חליפין (**חומת אנך** לתהלים קכ).

המזלזל חברו, והוא שותק נגדו, לוקח כל מצוותיו. וכשמת, מראים לו כל מצוות האחר, מפני ששתק. וזה סוד הפסוק [בספר ישעיה מט כא] **מי ילד לי את אלה, ואני שכולה וגלמודה** מכל כך מצוות. **לקוטי הרמ"ע ז"ל**, כ"י (דבש לפי ז ט).

כתבו ז"ל, שהמדבר לשון הרע על חברו, נותן זכויותיו לחברו, ולוקח עוונותיו. וכשילך לעולם הבא ויענישוהו על איזה עון, יאמר: אני לא עשיתי. ושיבוהו: אמת שלא עשית, אבל אותו שדברת לשון הרע עליו עשאו, וקנית אותו ממנו בלשון הרע שדברת עליו (**מדבר קדמות ל ח**).

בספרו **חדרי בטן** (דף רמח ע"א, סימן ו) רושם חיד"א: דרכי בהקדמת **ימים, וחוב[ו]ת הלבבות**, ככתוב בס' [פרי] הק' [טון] **ראש דוד** פ' [רשת] תזריע.

וז"ל שם (בדפוס ברוקלין **תשמא**, דף שיג ע"א):

כתוב בפרקי דחסידי, דהמספר לשון הרע, זכויותיו הולכים לאיש אשר סיפר לשון הרע, בא בשכרו תמורת הלשון הרע שסיפר עליו, ועוונותיו לוקח

המספר לשון הרע, ומחליף טוב ברע [- - -] יש לך אדם קורא ושונה ועושה מצוות, ויבזזו זרים יגיעו על לשון הרע שדיבר עליהם, ובלכת אדם אל בית עולמו, לא יראה בטוב ההוא, כי איננו, כי לקחו חבירו. ועוד רעה חולה, כי אשר סבר לתקן ימיו, בזה נדחו ונתרחקו [...] ולכן אמר **מי האיש החפץ חיים הנצחיים, אוהב ימים**, ימי חייו, שלא ידחו ולא יתרחקו, **לראות טוב**, שכבר ישנו בעולם, והוא חלקו, ומה **יעשה לו סגולה** [עי' בבא קמא פז, ראש ע"ב, ובבא בתרא נב, ראש ע"א], שיזכה לראותו שם ס"ם לו, לקיימו ולשומרו, לזה אמר **נצור לשונך מרע**, דאם נשמר מלשון הרע, לא יקרב איש זר בטוב ההוא, והיה לו [...] אך אם מדבר לשון הרע, הוי **כקריא לשומשומי** [עי' סוטה ג ע"ב], ולא ישבע מטובו, ולא יוכל לראותו, והיה הטוב ההוא לאיש אשר דיבר עליו לשון הרע [עי' שם באריכות. ומסיים:] ואחר כמה שנים, שדרשתי זה ברבים, נדפס ספר **כתנות אור**, להרב **פנים מאירות**, ונזדמן לידי כעת, וראיתי בסדר היום, שכוונתי לדעת הרב, כי הוא דרך זה ממש. אך עם כל זה יש איזה שינוי בין דרכי לדרכו. ושמחתי, שכוונתי לדעת עליו, והוינא בר מזליה בזה, בס"ד.

ובספר **רב ייבי** (רשומים בר"ת יעקב יוסף בן יהודה [...] אשר חיבר [...] ר' יעקב יוסף [...] על חמשה חומשי תורה ועל ג"ץ קפיטל תהלים [...]) סלאוויטא **תקנב**) לתהלים מה ח (בדפוס בראדי **תרלד**, דף פד ע"א):

בספר **ראשית חכמה**, **שער ענוה**, פרק ה, מביא בשם **חזה"ל**, **שער הכניעה**, זה לשונו: וכבר נאמר על אחד מן החסידים [- - -] עכ"ל. והנה מדרך [ה]עולם, שאחד מדבר מחבירו לשון הרע, נמצא שמכבד לחבירו מזכיותיו, ולמחר מדבר חבירו לשון הרע ממנו, נמצא שמחזיר לו זכיותיו. או למחר מדבר חבירו, שנטל ממנו זכיות, מדבר לשון הרע מאדם אחר, נותן לו הזכיות שנטל בשביל שדברו עליו לשון הרע. ממילא כל ימיהם הם מחליפין זה עם זה, היום מדבר זה לשון הרע מחבירו, נותן לו זכיותיו, ולמחר מדבר חבירו ממנו, או מאדם אחר, ונותן להם זכיותיו. אבל מי שהוא צדיק, שאינו מדבר לשון הרע משום אדם, נמצא, מי שמדבר עליו לשון הרע, נותן לו זכיותיו, והצדיק [ה]זה אינו מחזיר לו ואינו נותן לשום אדם, בשביל שאינו מדבר לשון הרע משום אדם.

זה הוא שאומר הכתוב **אהבת צדק**, היינו, אהבת לצדק כל אדם, לדונו לכף זכות, לכך אין אתה מדבר על שום אדם לשון הרע, בשביל שאתה דן כל אדם לכף זכות, ואין לך עליו שום גנאי לדבר עליו. וגם במקום שאתה יודע מחברך שבודאי הרשיע, ואין אתה יכול ללמוד עליו שום זכות [...] מכל מקום **ותשנא רשע**, אתה שונא להרשיע לדבר בפיו שום לשון הרע מחברך,

לומר שחבירו עשה שלא כדת, **על כן משחך א'להים א'להיך שמן ששון מחבריק**, היינו, בשביל שאינו מדבר לשון הרע משום אדם, יזכה שימשח אותו משיחה של גדולה, כמו שמושחין מלך וכהן גדול [עי' שם שהאריך עוד. ולקצר אנו צריכים].

עי' גם בספר **ברית יעקב**, לר' יעקב פייתוסי, ליוורנו **תקס**, דרוש ח, דף כא ע"ג.

והובא הדבר גם בספר **שירת ישראל** לרמב"ע (עמ' צו בתרגום הלפר):

אחד החסידים אמר: ביום הדין יראו לאדם מעשים טובים שלא עשה אותם, ולא ירצה לקבלם עד שִׁיאֲמַר לו: פלוני שהלך רכיל עליך וסיפר בגנותך עשאם בשבילך.

ובתרגום הלקין (עמ' 113):

אמר אחד הצדיקים: אולי יזדמנו לאדם ביום-הדין מעשים טובים שלא עשאם ויכתישם, ויאמר לו: עשאם לך אשר הלשין עליך ונשך ממך.

הלקין מציין מקורו בספר **עיון אל אִכְבָּאר** (מקורות הידיעות) למלומד הערבי עבדאללה אִבְן קַתִּיבָה [ד'תקפח? – תרמט?], 2, 13. 5 – 7.